

Két 16. századi egyházi szláv kódex a miskolci Herman Ottó Múzeum gyűjteményében

KÁRPÁTI LÁSZLÓ

Two 16th century Church Slavic codices in the collection of the Herman Otto Museum, Miskolc (Hungary)

A miskolci Herman Ottó Múzeum Történeti Tára (HOM TT) 1982-ben létrehozott „Orthodox és Unitus Különgyűjtemény – Cirillikák, kéziratok, nyomtatványok” című különgyűjteménye két kéziratos egyházi szláv nyelvű liturgikus kéziratot őriz az 1580-as évekből, amelyek 1981-ben vásárlással kerültek a Herman Ottó Múzeum gyűjteményébe (gyarapodási napló számuk: 64/81 és 69/1). A kódexeket a történeti Abaúj vármegye Cserehát nevű kistáján, a Baktakéki Görögkatolikus Egyházban használták utoljára, de az 1780 körül alapított baktakéki (akkor: szárazkékai) görögkatolikusok „örökölték”, előttük kétszáz évig más, előbb ortodox, majd görögkatolikus közösségek tulajdonában voltak, az egyik kódexet korábban a Baktakékhez közeli Abaújszolnok görögkatolikus templom liturgiáin használták. A liturgikus könyvek kötéstáblája és kis részben lapjaik megsérültek, a műtárgyakat B. Balsai Jolán papírrestaurátor művész újíttotta meg.

A kódexek, régiségük és kivételesen szép kézírással készült és miniatűr szövegük miatt nemcsak az észak- vagy északkelet-magyarországi egyháztörténet kivételesen értékes emlékei, hanem az egyetemes egyházművészet kiemelkedő darabjai is.

1. Apostol, 1581

Ortodox liturgikus kódex Baktakékről
Papír, fatáblás bőrkötés
Fedőlapjának mérete: 283x188 mm
Terjedelem: 325 lap
Óegyházi szláv könyvírás
Alexander(?) pap kézírása
Készítésnek ideje: 1581
Restaurált (B. Balsai Jolán)
Gyűjtőhely: Baktakék, Görögkatolikus egyház
Őrzési helye: Herman Ottó Múzeum, Miskolc,
Történeti Tár, Helytörténeti Adattár,
Orthodox és Unitus Különgyűjtemény
Ltsz.: HOM HTD UOK 82.1.1.

1. A kódex restaurált kötéstáblája
HOM TT Orthodox és Unitus Gyűjtemény
(Mészáros Viktória felv.)

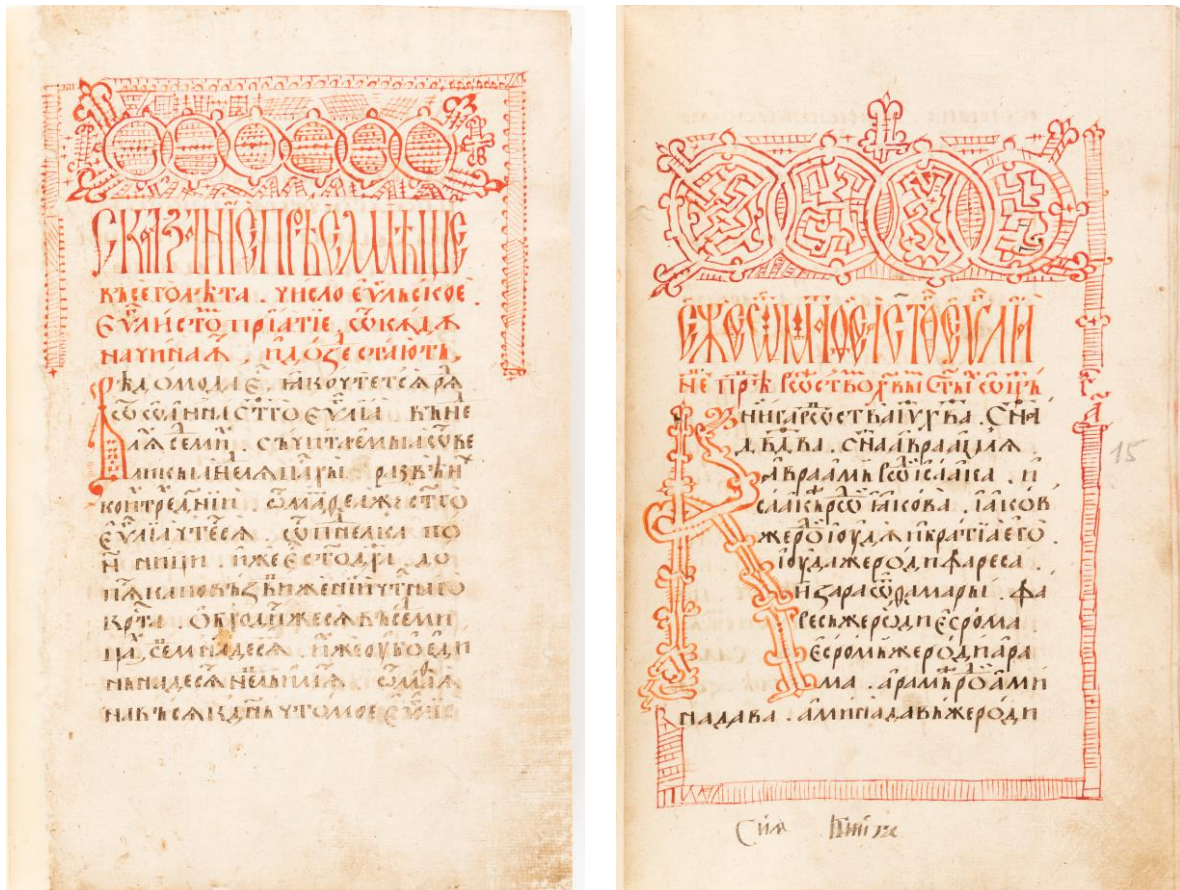
2–3. A baktakéki Apostol (1581) címoldala és egyik lapja (Mészáros Viktória felv.)

A liturgikus kódex az egyházi év ünnepeinek megfelelő sorrendben – vagyis nem a teljes Biblia szokásos felépítése szerint – veszi sorra az Apostoli Leveleket és az Apostolok Cselekedeteit, valamint az olvasmányokat megelőző előverseket, az úgynevezett *prokimeneket*, ezen kívül az evangéliumi perikópákat megelőző három Alleluja előverseit.

A könyv hosszú lapszéli bejegyzése elmondja, hogy Isten szolgája, Miszko és felesége vette ezt az Apostolt kilenc aranyért (*zloti*) a sztebniki (1699-től Esztebnek, ma: Stebník, Szlovákia)¹ Szent Paraskéva Nagyvértanúnőnek szentelt templomának. Egyúttal kéri a könyv használóit, hogy könyörögjenek a donátorok lelki nyugalmaért és üdvösségéért. Az említett község nagyon közel fekszik az ortodox vallású lemkek lakta lengyel határ menti településekhez, így ez a kódex vándorlásának útját is sejteti.

Az orosz könyvnyomtatás, mint üzemszerű tevékenység 1563-ban Moszkvában Ivan Fjodorov és Pjotr Tyimofejev tevékenységével kezdődött. Megvádolásuk és elűzésük után Lembergben találkoztak útjaik, ahol kinyomtatták az Apostolok Cselekedeteit és az Apostoli Leveleket, majd Osztrogban (Osztroh, ma: Ukrajna) Fjodorov monumentális műve, a teljes Biblia is elkészült 1591-ben (Osztrogi Biblia). Az egyházi szláv nyelvű nyomtatott liturgikus könyvek a breszti, majd az ungvári unió sikerét nagyban segítették. A 18. században főleg Kijev, Lemberg, Pocsájev nyomdatermékei egyhamar felváltották a régi fóliánsokat. A régi ortodox kéziratos kódexek kiszorultak a liturgikus használatból, többségükben elenyésztek. A kevés megmaradt példány rendkívüli egyháztörténeti értéket képvisel.

¹ Sztebnik a hatalmas Sáros vármegyei makovicei uradalom Zboró (ma: Zborov, Szlovákia) melletti faluja, az újkorban nagyrészt ruszin népességgel. A makovicei uradalom 1601-től a Rákóczi család birtokában volt.

8–9. A baktakéki Evangélium (1585) címdala és egyik lapja (Mészáros Viktória felv.)

A könyv margináliái arról tudósítanak, hogy a Szent Evangélium egykor Zsuhrovics Gergely abaújszolnoki pap tulajdona volt. A Baktakékhez igen közeli, szintén a Cserhátan fekvő Abaújszolnokon 1874-ben még állt a görögkatolikus ruszinok 18. században épült fatemploma, amelynek liturgiáin egykor a baktakéki Evangéliumot használták.²

10.

KÁRPÁTI László:
Az abaújszolnoki
Keresztelő Szent János-templom
rekonstrukciós tömegvázlata.
Papír, tus (1998)

KÁRPÁTI László: Az egykori abaújszolnoki görög katolikus fatemplom Myskovszky Viktor rajzain és az egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján (1876,1877)
A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 37.
(1999) 680. alapján

² Az abaújszolnoki fatemplomról bővebben: KÁRPÁTI László: Az egykori abaújszolnoki görög katolikus fatemplom Myskovszky Viktor rajzain és az egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján (1876,1877) = A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 37. (1999) 677–695.

10–11.
A baktakéki Evangélium (1585)
díszített oldalai
(Mészáros Viktória felv.)

